

การประเมินผล
โครงการส่งเสริมสนับสนุน
การใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดี ปี 2559/60

ศูนย์ประเมินผล
สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร
มีนาคม 2560

บทสรุปผู้บริหาร

โครงการส่งเสริมสนับสนุนการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดี ปี 2559/60 มีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวหอมมะลิในพื้นที่ปลูกข้าวหอมมะลิคุณภาพ ส่งเสริมให้ชาวนามีความรู้สามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดีไว้ใช้เอง ในพื้นที่ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระยะเวลาโครงการ 10 เดือน (เมษายน 2559 – มกราคม 2560) ใช้จ่ายงบประมาณทั้งสิ้น ประมาณ 204 ล้านบาท (จากวงเงิน 206 ล้านบาท) ดำเนินการโดย กรมการข้าว สำหรับการประเมินผลโครงการ มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลลัพธ์ของโครงการ โดยสุ่มสัมภาษณ์เกษตรกรที่ร่วมโครงการ จำนวน 219 ราย

ผลการประเมินด้านผลได้ พบว่า ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ศูนย์วิจัยข้าว กรมการข้าว แจกจ่ายเมล็ดพันธุ์ข้าวขาวดอกมะลิ 105 ให้แก่เกษตรกรใน 21 จังหวัด ปริมาณ 7,857 ตัน เกษตรกร 71,727 ครัวเรือน ร้อยละ 98 และ 112 ของเป้าหมายโครงการ ตามลำดับ เกษตรกรใช้เมล็ดพันธุ์จากโครงการในอัตรา 18.72 กิโลกรัมต่อไร่ ลดลงจากก่อนเข้าร่วมโครงการ เฉลี่ย 5.82 กิโลกรัมต่อไร่ แต่ยังคงสูงกว่าอัตราที่โครงการกำหนด โดยได้รับเมล็ดพันธุ์เฉลี่ย 109 กิโลกรัมต่อครัวเรือน สอดคล้องกับที่โครงการกำหนดไม่น้อยกว่า 125 กิโลกรัมต่อครัวเรือน เกษตรกรร้อยละ 70 ได้รับการถ่ายทอดความรู้ในช่วงวันที่แจกจ่ายเมล็ดพันธุ์ตามโครงการ ในเรื่องเทคโนโลยีการลดต้นทุนและการผลิตเมล็ดพันธุ์ อัตราการใช้เมล็ดพันธุ์ที่เหมาะสม รวมถึง การคัดเลือกและเก็บรักษามะลิพันธุ์ไว้ใช้

ผลลัพธ์ของโครงการ พบว่า (1) การผลิตข้าวของเกษตรกรมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเกษตรกรลดการใช้เมล็ดพันธุ์ลง และได้ผลผลิตเฉลี่ย 372 กิโลกรัมต่อไร่ สูงกว่าก่อนเข้าร่วมโครงการเฉลี่ย 5 กิโลกรัมต่อไร่ รวมทั้งเกษตรกรได้ข้าวที่มีคุณภาพดีกว่าเดิม โดยร้อยละ 33 ของปริมาณผลผลิต นำไปจำหน่ายได้ราคาเฉลี่ย 10,700 บาทต่อตัน สูงกว่านอกโครงการซึ่งได้ราคาเฉลี่ย 9,242 บาทต่อตัน (ณ เดือนธันวาคม 2559) (2) เกษตรกรร้อยละ 95 ของผู้ร่วมโครงการ เก็บผลผลิตไว้เป็นเมล็ดพันธุ์ใช้ในฤดูกาลถัดไป ประมาณ 409 กิโลกรัมต่อครัวเรือน ปริมาณรวมทั้งสิ้น 27,729 ตัน คิดเป็นมูลค่า 623.90 ล้านบาท โดยเกษตรกรไม่ต้องจ่ายเงินซื้อเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพสำหรับปลูกข้าวในฤดูกาลต่อไป (3) ผลทางเศรษฐกิจ โครงการก่อให้เกิดผลทางเศรษฐกิจ คิดเป็นมูลค่ารวมทั้งสิ้น 278.17 ล้านบาท จากมูลค่าของผลผลิตที่เพิ่มขึ้นจากก่อนมีโครงการ 2,241 ตัน เป็นเงิน 23.98 ล้านบาท จากการลดการใช้เมล็ดพันธุ์ลง 54.96 ล้านบาท รวมทั้งจากส่วนเพิ่มราคาเมล็ดพันธุ์ดี 4.50 บาทต่อกิโลกรัม มูลค่า 124.78 ล้านบาท และส่วนเพิ่มราคาข้าวคุณภาพดี 1,458 บาทต่อตัน มูลค่า 74.45 ล้านบาท รวมทั้งเกษตรกรร้อยละ 96 มีความพึงพอใจต่อคุณภาพเมล็ดพันธุ์ที่ได้รับในระดับ “มาก” โดยเห็นว่า คุณภาพดีมาก อัตราการงอกสูง ต้นข้าวเจริญเติบโตดี สม่าเสมอ

อย่างไรก็ตาม เกษตรกรยังมีปัญหาและได้ให้ข้อเสนอให้ภาครัฐช่วยเหลือ ได้แก่ โรคระบาดในช่วงระยะออกรวงทำให้ผลผลิตเสียหาย ต้องการให้เจ้าหน้าที่เข้าดูแลแก้ปัญหาอย่างใกล้ชิดมากขึ้น การขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อใช้เสริมในช่วงฤดูแล้ง โดยขอให้สนับสนุนแหล่งน้ำเสริม เช่น น้ำบาดาล หรือแหล่งน้ำขนาดเล็กในพื้นที่เป็นต้น ด้านต้นทุนการผลิตที่ยังคงสูง ควรมีมาตรการควบคุมราคาปัจจัยการผลิต รวมไปถึงการส่งเสริมการผลิตข้าวแบบอินทรีย์เพื่อลดต้นทุนและเพิ่มคุณภาพผลผลิต และเสนอมาตรการแก้ไขปัญหาราคาข้าวที่ยั่งยืน ด้วยการส่งเสริมการรวมกลุ่มแบบแปลงใหญ่เพื่อร่วมกันผลิตและจำหน่ายผลผลิต โดยทราบช่องทางการจำหน่ายก่อนฤดู เก็บเกี่ยว จะทำให้เกษตรกรมีความมั่นใจในการปรับปรุงพัฒนาพันธุ์ รวมทั้งพัฒนาการผลิตมากยิ่งขึ้น

คำนำ

โครงการส่งเสริมสนับสนุนการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดี ปี 2559/60 เป็นโครงการสำคัญที่คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบ เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2559 สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรซึ่งได้รับมอบหมายให้ประเมินผลโครงการ ได้ดำเนินการแล้วเสร็จ และสรุปผลรายงานคณะรัฐมนตรีไปแล้ว และได้จัดทำรายงานฉบับนี้ซึ่งมีสาระครอบคลุมรายละเอียดต่าง ๆ เช่น ผลได้ของโครงการ ผลลัพธ์ของโครงการ รวมไปถึง ผลทางเศรษฐกิจที่คำนวณได้ รวมทั้ง ให้ข้อเสนอแนะที่จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาการผลิตข้าวต่อไป

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการประเมินผลได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจาก กรมการข้าว และผู้นำชุมชนในพื้นที่ รวมทั้งเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ ได้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ทำให้การประเมินผลในครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า เอกสารการประเมินผลฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้สนใจเป็นอย่างยิ่ง

ศูนย์ประเมินผล

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

มีนาคม 2560

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ข
คำนำ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	จ
สารบัญภาพ	ฉ
1. สาระสำคัญของโครงการ	1
1.1 หลักการและเหตุผล	1
1.2 วัตถุประสงค์โครงการ	1
1.3 เป้าหมายโครงการ	1
1.4 งบประมาณดำเนินการ	1
1.5 ระยะเวลาดำเนินการ	1
1.6 วิธีดำเนินการ	1
1.7 หน่วยงานที่รับผิดชอบ	2
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	2
2. วิธีการประเมินผล	3
2.1 วัตถุประสงค์ของการประเมินผล	3
2.2 ขอบเขตการประเมินผล	3
2.3 ประเด็นและตัวชี้วัด	3
2.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล	3
2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	4
3. ผลการประเมินผล	4
3.1 ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ	4
3.2 ผลได้	6
3.3 ผลลัพธ์	8
4. ปัญหา/ข้อเสนอแนะของเกษตรกร	13
5. ข้อค้นพบและข้อเสนอแนะจากการประเมินผล	13

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรที่ร่วมโครงการ	5
2	การใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรก่อนเข้าร่วมโครงการ	5
3	ปริมาณเมล็ดพันธุ์ที่สนับสนุนในโครงการ	6
4	การได้รับสนับสนุนเมล็ดพันธุ์	7
5	การได้รับการถ่ายทอดความรู้	7
6	การนำความรู้ไปปฏิบัติ	7
7	ผลผลิตข้าวในโครงการ	8
8	อัตราการใช้เมล็ดพันธุ์ของเกษตรกร	9
9	ต้นทุนการผลิตก่อนและหลังมีโครงการ	9
10	ปริมาณและมูลค่าเมล็ดพันธุ์ที่เกษตรกรเก็บไว้ใช้ในฤดูกาลต่อไป	11
11	การติดตามของเจ้าหน้าที่และการผลิตเมล็ดพันธุ์	12
12	ความพึงพอใจของเกษตรกรที่มีต่อโครงการ	13
ตารางผนวกที่		หน้า
1	ต้นทุนการผลิตข้าวนาปีในพื้นที่โครงการเปรียบเทียบกับก่อนมีโครงการ	14

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	การกระจายผลผลิตข้าวของเกษตรกรก่อนมีโครงการ	10
2	การกระจายผลผลิตข้าวของเกษตรกรก่อนมีโครงการ	10

1. สารสำคัญของโครงการ

1.1 หลักการและเหตุผล

แม้ว่าประเทศไทยจะเป็นประเทศผู้ส่งออกข้าวคุณภาพดีเป็นอันดับต้นๆ ของโลก แต่ผลผลิตข้าวคุณภาพดี โดยเฉพาะข้าวหอมมะลิที่มีพื้นที่ปลูกมากที่สุดยังมีผลผลิตในเกณฑ์ต่ำ ซึ่งการปลูกข้าวให้ได้ผลดีมีปัจจัยหลายประการ ทั้งคุณภาพของดิน ปริมาณน้ำ และเทคโนโลยี แต่สิ่งสำคัญที่สุด คือ เมล็ดพันธุ์ดีเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ด้านทานโรคและแมลงศัตรูพืช ปัจจุบันเกษตรกรใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวที่เก็บไว้เองหลายรอบซึ่งมีคุณภาพต่ำ โดยเฉพาะข้าวหอมมะลิ มีผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีจำหน่ายในปริมาณน้อย

เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว กรมการข้าวจึงเห็นสมควรส่งเสริมให้เกษตรกรเปลี่ยนไปใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีจากแหล่งผลิตเมล็ดพันธุ์ที่เชื่อถือได้ โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้เสนอ โครงการส่งเสริมสนับสนุนการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดี ปี 2559/60 ต่อคณะรัฐมนตรี และผ่านความเห็นชอบเมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2559 ภายใต้มาตรการช่วยเหลือเกษตรกรปีการผลิต 2559/60 (ด้านการผลิต)

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ

- 1) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวหอมมะลิในเขตพื้นที่ปลูกข้าวหอมมะลิคุณภาพ
- 2) เพื่อส่งเสริมให้ชาวนามีความรู้สามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดีไว้ใช้เอง

1.3 เป้าหมายโครงการ

เกษตรกรในแหล่งปลูกข้าวที่กำหนดเป็นข้าวหอมมะลิ 23 จังหวัด จำนวน 1,280 หมู่บ้านๆ ละประมาณ 50 ครัวเรือน รวม 64,000 ครัวเรือนๆ ละ 10 ไร่ พื้นที่ 640,000 ไร่

1.4 งบประมาณดำเนินการ วงเงินงบประมาณทั้งสิ้น 206.00 ล้านบาท แยกได้ ดังนี้

1.4.1 ค่าเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิ รวมค่าขนส่ง วงเงิน 200 ล้านบาท ได้รับการสนับสนุนจากงบประมาณรายจ่ายประจำปีตามพระราชบัญญัติโอนงบประมาณรายจ่าย พ.ศ. 2559 ให้แก่เงินทุนหมุนเวียนเพื่อผลิตและขยายพันธุ์พืช

1.4.2 ค่าใช้จ่ายในการบริหารโครงการ วงเงิน 6 ล้านบาท โดยใช้งบประมาณจากการปรับแผนการปฏิบัติงานและแผนการใช้จ่ายเงินประมาณ ประจำปี 2559 ของกรมการข้าว

1.5 ระยะเวลาดำเนินการ 10 เดือน ตั้งแต่เดือนเมษายน 2559 – มกราคม 2560

1.6 วิธีดำเนินการ

1.6.1 การคัดเลือกพื้นที่เป้าหมายดำเนินงาน/เกษตรกร

1) ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ศูนย์วิจัยข้าว ที่รับผิดชอบในพื้นที่ร่วมกับสำนักงานเกษตรจังหวัด/อำเภอ ดำเนินการคัดเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมเป็นแหล่งปลูกข้าวหอมมะลิ และเป็นหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลแหล่งผลิตและขาดแคลนเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดี เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเป็นผู้ที่ขึ้นทะเบียนการปลูกข้าวกับกรมส่งเสริมการเกษตร

2) จัดเวทีชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เพื่อชี้แจงประชาสัมพันธ์โครงการและแนวทางการดำเนินงาน

3) จัดให้มีคณะกรรมการบริหารและจัดการ ทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมการจัดการผลผลิตของหมู่บ้านและบริหารจัดการการผลิตเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้ในหมู่บ้าน

1.6.2 การสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ข้าว

1) กรมการข้าวจัดเตรียมและสำรองเมล็ดพันธุ์ข้าวขาวดอกมะลิ 105 จำนวน 8,000 ตัน ที่ผลิตโดยศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว เพื่อนำมาสนับสนุนให้กับเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ จำนวน 1,280 หมู่บ้านๆ ละ ประมาณ 50 ครัวเรือน รวม 64,000 ครัวเรือนๆละไม่เกิน 125 กิโลกรัม นำไปเพาะปลูกในพื้นที่ไม่น้อยกว่า 10 ไร่ สนับสนุนเมล็ดพันธุ์หมู่บ้านละ 6.25 ตัน รวมทั้งสิ้น 8,000 ตัน

2) กรมการข้าวนำเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ผลิตจากศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวของกรมการข้าว ไปสนับสนุนโครงการส่งเสริมสนับสนุนการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดี ปี 2559/60 จำนวน 8,000 ตัน

1.6.3 การติดตามให้คำแนะนำการปลูก และการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว

1) เจ้าหน้าที่ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว และเจ้าหน้าที่ศูนย์วิจัยข้าว กำกับ ดูแล ติดตามการนำเมล็ดพันธุ์ข้าวที่เกษตรกรได้รับการสนับสนุนจากโครงการฯ ไปเพาะปลูก รวมทั้งให้คำแนะนำการใช้เมล็ดพันธุ์ในอัตราปลูกที่เหมาะสม พร้อมทั้งทำการถ่ายทอดเทคโนโลยีการปลูกข้าวที่เหมาะสมเพื่อลดต้นทุนการผลิตให้แก่เกษตรกร

2) เจ้าหน้าที่ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว และเจ้าหน้าที่ศูนย์วิจัยข้าว ถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้ในหมู่บ้านให้แก่เกษตรกร โดยการคัดเลือกและเก็บรักษาที่ถูกต้องตามหลักวิชาการเพื่อใช้เป็นเมล็ดพันธุ์ปลูกของหมู่บ้านอย่างน้อยรายละ 2 ไร่ สามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้ในหมู่บ้านได้ประมาณ 46,720 ตัน สำหรับใช้เพาะปลูกฤดูถัดไปในพื้นที่ประมาณ 3.1 ล้านไร่

1.7 หน่วยงานรับผิดชอบ

หน่วยงานหลัก : กรมการข้าว

หน่วยงานสนับสนุน : กรมส่งเสริมการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

1.8 ประโยชน์ที่จะได้รับ

1.8.1 ชาวนาในชุมชนจำนวน 64,000 ครัวเรือน ได้รับเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดีสำหรับเพาะปลูกในฤดูนาปี 2559 จำนวน 8,000 ตัน คาดว่าจะได้ผลิตข้าวคุณภาพและผลิตเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้ในฤดูถัดไป ดังนี้

1) ได้ผลผลิตข้าวคุณภาพ จำนวน 0.21 ล้านตันข้าวเปลือก (พื้นที่ 512,000 ไร่ x ผลผลิตเฉลี่ย 406 กิโลกรัม/ไร่)

2) สามารถผลิตเป็นเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดีได้ จำนวน 46,720 ตัน (พื้นที่ 128,000 ไร่ x ผลผลิตเฉลี่ย 365 กิโลกรัม/ไร่) กระจายเพาะปลูกในหมู่บ้านได้ในพื้นที่ 3.1 ล้านไร่ ในปีถัดไป

1.8.2 ชาวนา จำนวน 64,000 ครัวเรือน ได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวไว้ใช้ในหมู่บ้าน และสามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิคุณภาพดีใช้ในหมู่บ้านอย่างเพียงพอและยั่งยืน

1.8.3 ชาวนาสามารถผลิตข้าวหอมมะลิคุณภาพดีตามความต้องการของตลาด ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นนำผลผลิตที่ได้ไปจำหน่ายมีรายได้ไม่ต่ำกว่า 3,150 ล้านบาท (ผลผลิต 0.21 ล้านตัน x 15 บาท/กิโลกรัม)

2. วิธีการประเมินผล

2.1 วัตถุประสงค์ของการประเมินผล

เพื่อประเมินผลได้ ผลลัพธ์ของโครงการฯ

2.2 ขอบเขตการประเมินผล

- ด้านพื้นที่ ครอบคลุมพื้นที่เป้าหมายโครงการ
- กลุ่มเป้าหมาย เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ
- ช่วงระยะเวลาข้อมูล ผลการดำเนินงานใช้ข้อมูลตามระยะเวลาโครงการ ตั้งแต่ 1 มิถุนายน ถึง 30 กันยายน 2559 ผลลัพธ์ ใช้ข้อมูล ปีการผลิตข้าวนาปี 2559/60

2.3 ประเด็นและตัวชี้วัด

การประเมินผลคราวนี้ กำหนดประเด็นตัวชี้วัด ในระดับผลได้ และผลลัพธ์ โดยเปรียบเทียบกับเป้าหมาย การเปรียบเทียบก่อนและหลังมีโครงการ

ประเด็น	ตัวชี้วัด
1) ผลได้	
- การสนับสนุนเมล็ดพันธุ์	- ปริมาณและระดับคุณภาพเมล็ดพันธุ์ที่ได้รับจากโครงการ
- การอบรม ถ่ายทอดเทคโนโลยี	- ร้อยละของเกษตรกรที่ได้รับการอบรม
	- ระดับความรู้ที่ได้รับ และนำไปใช้ประโยชน์
2) ผลลัพธ์	
2.1) ประสิทธิภาพการผลิต	
- ปริมาณผลผลิต	- ปริมาณผลผลิตต่อไร่
	- ปริมาณผลผลิตส่วนเพิ่มจากการใช้เมล็ดพันธุ์ในตลาดข้าว
- ต้นทุนการผลิต	- อัตราการใช้เมล็ดพันธุ์
	- ต้นทุนการผลิตต่อไร่
- ราคา	- ราคาต่อหน่วยผลผลิต
2.2) ความสามารถในการผลิตเมล็ดพันธุ์ของเกษตรกร	- ร้อยละของเกษตรกรที่ต้องการผลิตเมล็ดพันธุ์ใช้เอง
	- ระดับความรู้ในการผลิตเมล็ดพันธุ์
2.3) การจัดการผลผลิตและการผลิตเมล็ดพันธุ์ใช้เองในหมู่บ้าน	- ร้อยละของชุมชนที่มีคณะกรรมการบริหารจัดการผลผลิตและผลิตเมล็ดพันธุ์
2.4) ทศนคติและความพึงพอใจ	- ระดับความพึงพอใจต่อการดำเนินโครงการ

2.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) ข้อมูลปฐมภูมิ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสำรวจด้วยตัวอย่าง สุ่มสัมภาษณ์เกษตรกรในจังหวัดสุรินทร์ ยโสธร บุรีรัมย์ นครราชสีมา ร้อยเอ็ด อุบลราชธานี ศรีสะเกษ เชียงราย และพะเยา รวมทั้งสิ้นจำนวน 219 ราย ระยะเวลาสำรวจข้อมูล ระหว่างวันที่ 7 พฤศจิกายน 2559 ถึง 21 มกราคม 2560

2) ข้อมูลทุติยภูมิ รวบรวมจากรายงานผลการดำเนินงานโครงการ ของกรมการข้าว

2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลกำหนดเป็นสองส่วน ได้แก่ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ ดังนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data Analysis) โดยสรุปข้อมูลที่เป็นคำถามเปิด คำอธิบาย ประเด็น ปัญหา ข้อเสนอแนะ และทัศนคติ จัดเป็นกลุ่ม การวิเคราะห์โดยใช้มาตรวัดแบบ Likert Scale แบ่งช่วงของระดับความเห็น ความพึงพอใจ ออกเป็น 3 ระดับ คือ เห็นด้วยมาก เห็นด้วยปานกลาง เห็นด้วยน้อย เป็นต้น จากนั้นกำหนดคะแนนของความคิดเห็นในแต่ละระดับ เช่น 3 คะแนน สำหรับมาก 2 คะแนน สำหรับปานกลาง 1 คะแนน สำหรับ น้อย กำหนดช่วงคะแนนในแต่ละระดับซึ่งคำนวณได้ ดังนี้

$$\text{ช่วงคะแนน} = \frac{\text{คะแนนมาก} - \text{คะแนนน้อย}}{\text{จำนวนระดับ}}$$

โดยที่ คะแนนมาก คือ คะแนนที่กำหนดมากที่สุด
 คะแนนน้อย คือ คะแนนที่กำหนดน้อยที่สุด
 จำนวนระดับ คือ ระดับการวัดที่กำหนดไว้ เช่น 3 ระดับ

ค่าที่คำนวณได้จากสูตรด้านบน เช่น กรณี 3 ระดับ จะได้ช่วงคะแนนเท่ากับ $(3 - 1) / 3 = 0.66$ นำค่าช่วงคะแนนดังกล่าวไปกำหนดเกณฑ์ ดังนี้

ระดับคะแนน 1.00 - 1.66 จัดอยู่ในช่วง “น้อย/ควรปรับปรุง”

ระดับคะแนน 1.67 - 2.33 จัดอยู่ในช่วง “ปานกลาง”

ระดับคะแนน 2.34 - 3.00 จัดอยู่ในช่วง “มาก/ดี”

2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) เช่น ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ และผลรวม เป็นต้น

3. ผลการประเมินผล

3.1 ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ

1) เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่มีอายุเฉลี่ย 52.58 ปี มีพื้นที่ทำนาเฉลี่ย 18.61 ไร่/ราย สมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4 คน อยู่ในวัยแรงงานทั้งหมด (อายุ 15 - 65 ปี) โดยร้อยละ 72.15 ทำงานในภาคการเกษตร ร้อยละ 17.38 ทำงานนอกภาคการเกษตร เช่น พนักงานบริษัท ธุรกิจส่วนตัว เป็นต้น และร้อยละ 10.46 ยังไม่ได้ทำงาน เนื่องจาก พักการ อยู่ในช่วงว่างงาน หรือกำลังศึกษา (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรที่ร่วมโครงการ

รายการ	หน่วยนับ	จำนวน
1) อายุเฉลี่ย	ปี	52.58
2) สมาชิกในครัวเรือน	ราย/ครัวเรือน	4.13
วัยแรงงาน	ร้อยละ	100.00
- ภาคเกษตร		72.15
- นอกภาคเกษตร		17.38
- อื่นๆ เช่น พิการ ว่างงาน กำลังศึกษา ฯลฯ		10.46
3) พื้นที่ทำนาเฉลี่ย	ไร่/ราย	18.61

ที่มา : จากการสำรวจ

2) การใช้เมล็ดพันธุ์ของเกษตรกรก่อนเข้าร่วมโครงการ

ก่อนเข้าร่วมโครงการเกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 70.78 มีการเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ที่ใช้ทุก 2 - 3 ปี รองลงมาร้อยละ 11.87 เปลี่ยนทุกปี ร้อยละ 9.13 ไม่เปลี่ยน ใช้เมล็ดพันธุ์ของตนเองมาโดยตลอดไม่เคยจัดหาจากแหล่งอื่น และร้อยละ 8.22 เปลี่ยนเมล็ดพันธุ์เมื่อใช้ไปมากกว่า 3 ปี ซึ่งแหล่งเมล็ดพันธุ์ที่เกษตรกรใช้ในการเปลี่ยนร้อยละ 41.71 แลกเปลี่ยนหรือซื้อขายพันธุ์กันระหว่างเพื่อนบ้าน รองลงมาร้อยละ 31.16 ซื้อพันธุ์จากสหกรณ์ที่ตนเป็นสมาชิก หรือร้านค้าที่ตั้งอยู่ในท้องถิ่น ร้อยละ 27.14 ซื้อจากศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว/ศูนย์วิจัยข้าว/หน่วยงานอื่นๆ และร้อยละ 3.02 ใช้เมล็ดพันธุ์จากศูนย์ข้าวชุมชนในพื้นที่ ทั้งนี้ แม้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่จะเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ ทุก 2-3 ปี แต่เมล็ดพันธุ์ที่เกษตรกรนำมาเปลี่ยน ส่วนใหญ่ไม่ได้มาจากแหล่งที่มีการรับรอง (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 การใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรก่อนเข้าร่วมโครงการ

รายการ	ร้อยละ
1) รอบการเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ข้าว	
1.1) ทุกปี	11.87
1.2) ทุก 2-3 ปี	70.78
1.3) มากกว่า 3 ปี	8.22
1.4) ไม่เปลี่ยน (ใช้พันธุ์จากแปลงนาตนเอง)	9.13
2) แหล่งเมล็ดพันธุ์ที่ใช้เปลี่ยน	
2.1) เพื่อนบ้าน	41.71
2.2) ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว/ศูนย์วิจัยข้าว/หน่วยงานอื่นๆ	27.14
2.3) สหกรณ์ /ร้านค้า	31.16
2.4) ศูนย์ข้าวชุมชน	3.02

ที่มา : จากการสำรวจ

3.2 ผลได้

3.2.1 การสนับสนุนเมล็ดพันธุ์

กรมการข้าว โดย ศูนย์วิจัยข้าว และศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ซึ่งเป็นหน่วยงานในระดับพื้นที่ ได้สนับสนุนเมล็ดพันธุ์ข้าวขาวดอกมะลิ 105 ให้เกษตรกร ใน 21 จังหวัด คิดเป็นร้อยละ 91.30 ของเป้าหมาย 23 จังหวัด โดยโครงการกำหนดให้สนับสนุน ไม่เกิน 125 กิโลกรัม/ครัวเรือน ดำเนินการได้ 7,857 ตัน สนับสนุนเกษตรกร 71,727 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 98 และ 112 ของเป้าหมายโครงการ ตามลำดับ เกษตรกรได้รับสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ เฉลี่ย 109.54 กิโลกรัมต่อครัวเรือน บางรายได้รับเมล็ดพันธุ์เพียง 25, 50, 75 และ 100 กิโลกรัม เนื่องจากปลูกข้าวไปก่อนหน้านี้แล้ว มีพื้นที่เหลือปลูกตามโครงการไม่เพียงพอ จึงขอรับเมล็ดพันธุ์เพียงบางส่วน

ตารางที่ 3 ปริมาณเมล็ดพันธุ์ที่สนับสนุนในโครงการ

รายการ	หน่วยนับ	จำนวน
1) สนับสนุนเมล็ดพันธุ์	ตัน	7,857
2) เกษตรกรที่ร่วมโครงการ	ครัวเรือน	71,727
3) ปริมาณเมล็ดพันธุ์ที่ได้รับเฉลี่ย	กก./ราย	109.54

ที่มา : จากการสำรวจ

โครงการได้สนับสนุนเมล็ดพันธุ์ให้เกษตรกรในช่วงเดือนมิถุนายน 2559 ภายหลังจากคณะรัฐมนตรีเห็นชอบโครงการ เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2559 โดยเกษตรกรร้อยละ 60.73 เห็นว่า ระยะเวลาในการได้รับสนับสนุนเมล็ดพันธุ์มีความเหมาะสมและทันต่อฤดูกาลเพาะปลูก เนื่องจาก ปี 2559 ค่อนข้างแล้งยาวนาน ฝนตกล่าช้า ที่เหลือร้อยละ 39.27 เห็นว่า ได้รับเมล็ดพันธุ์ล่าช้าไป บางพื้นที่มีฝนตกเพียงพอสำหรับเพาะปลูกได้ แต่ต้องรอเมล็ดพันธุ์ที่จะได้รับสนับสนุน ทั้งนี้ ควรได้รับสนับสนุนช่วงเดือน เมษายน - พฤษภาคม เพื่อจะได้จัดเตรียมไว้พร้อมปลูกเมื่อมีฝนตก ด้านความเพียงพอ เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 73.97 เห็นว่าปริมาณเมล็ดพันธุ์ที่ได้รับไม่เพียงพอกับพื้นที่ที่เข้าร่วมโครงการ ส่วนร้อยละ 26.03 เห็นว่า สามารถใช้เพียงพอ เนื่องจากมั่นใจในเมล็ดพันธุ์ที่ได้รับสนับสนุน และปลูกโดยวิธีการดำซึ่งใช้เมล็ดพันธุ์น้อย ส่วนด้านคุณภาพเมล็ดพันธุ์ที่ได้รับ เกษตรกร ส่วนใหญ่ร้อยละ 96.35 เห็นว่า เมล็ดพันธุ์ที่ได้รับสนับสนุนมีคุณภาพดี อัตราการงอกดี ผลผลิตข้าวที่ได้รับมีคุณภาพ ร้อยละ 3.65 เห็นว่า มีคุณภาพระดับปานกลาง เนื่องจาก พบว่ามีเมล็ดพันธุ์ชนิดอื่นปนอยู่บ้าง (ตารางที่ 4)

3.2.2 การอบรมถ่ายทอดเทคโนโลยี

เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการร้อยละ 69.64 ได้รับการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ เช่น อัตราการใช้เมล็ดพันธุ์ที่เหมาะสม การปฏิบัติเพื่อลดต้นทุนการผลิต การผลิตเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้เอง การคัดเลือกและเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ ซึ่งได้รับการถ่ายทอดความรู้ในช่วงระยะเวลาสั้นๆ วันที่เจ้าหน้าที่แจกจ่ายเมล็ดพันธุ์ ส่วนเกษตรกรร้อยละ 30.36 ที่ไม่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ เนื่องจาก ได้รับเมล็ดพันธุ์มาจากผู้นำชุมชน ซึ่งรับมาแจกจ่ายแทนเจ้าหน้าที่หน่วยงาน (ตารางที่ 5)

ตารางที่ 4 การได้รับสนับสนุนเมล็ดพันธุ์

รายการ	ร้อยละ
1) ความทันเวลาต่อฤดูกาลเพาะปลูก	100.00
ทันเวลา	60.73
ล่าช้า	39.27
2) ความเพียงพอของเมล็ดพันธุ์	100.00
เพียงพอ	26.03
ไม่เพียงพอ	73.97
3) คุณภาพเมล็ดพันธุ์ที่ได้รับ	100.00
มาก	96.35
ปานกลาง	3.65

ที่มา : จากการสำรวจ

ตารางที่ 5 การได้รับการถ่ายทอดความรู้

เรื่อง/หลักสูตร	หน่วย : ร้อยละ	
	ได้รับ	ไม่ได้รับ
1) อัตราการใช้เมล็ดพันธุ์ที่เหมาะสม	70.51	29.49
2) ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติเพื่อลดต้นทุนการผลิต	69.77	30.23
3) การผลิตเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้เอง	69.30	30.70
4) การคัดเลือก และการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์	68.98	31.02
เฉลี่ย	69.64	30.36

ที่มา : จากการสำรวจ

ด้านการนำความรู้ไปปฏิบัติ เกษตรกรที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ นำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ ในระดับปานกลาง ด้วยคะแนนเฉลี่ย 2.32 เนื่องจากเกษตรกรบางรายเห็นว่า พื้นที่ทำนาของตนต้องอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว การปรับเปลี่ยนวิธีการปลูกจากการหว่านเป็นวิธีการอื่นซึ่งใช้เมล็ดพันธุ์น้อยกว่านั้นทำได้ยาก เพราะต้องใช้น้ำในการปลูกเยอะกว่าการหว่าน ทำให้เกษตรกรยังใช้เมล็ดพันธุ์ในปริมาณที่มาก ไม่มั่นใจในการใช้ตามอัตราที่ได้รับการอบรม ส่วนด้านความรู้เกี่ยวกับการผลิตเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้เอง การคัดเลือก และเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ เกษตรกรได้นำไปปฏิบัติในระดับมาก ด้วยคะแนนเฉลี่ย 2.47 และ 2.37 ตามลำดับ (ตารางที่ 6)

ตารางที่ 6 การนำความรู้ไปปฏิบัติ

รายการ	หน่วย : ร้อยละ				
	มาก	ปานกลาง	น้อย	คะแนนเฉลี่ย	แปลผล
1) อัตราการใช้เมล็ดพันธุ์ที่เหมาะสม	32.89	51.97	15.13	2.18	ปานกลาง
2) การปฏิบัติเพื่อลดต้นทุนการผลิต	35.76	57.62	6.62	2.29	ปานกลาง
3) การผลิตเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้เอง	50.00	46.67	3.33	2.47	มาก
4) การคัดเลือก และการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์	41.67	53.47	4.86	2.37	มาก
เฉลี่ย	40.03	52.43	7.54	2.32	ปานกลาง

ที่มา : จากการสำรวจ

3.3 ผลลัพธ์

3.3.1 ประสิทธิภาพการผลิต

1) ปริมาณผลผลิต ผลผลิตในโครงการเป็นข้าวนาปี ฤดูกาลผลิต 2559/60 สำหรับแปลงที่ใช้เมล็ดพันธุ์ที่ได้รับจากโครงการ ได้รับผลผลิตเฉลี่ย 372.17 กิโลกรัมต่อไร่ โดยแบ่งเป็นแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ ได้ผลผลิตเฉลี่ย 378.25 กิโลกรัมต่อไร่ คิดเป็นร้อยละ 103.63 ของเป้าหมาย 365 กิโลกรัมต่อไร่ หรือสูงกว่าเป้าหมายร้อยละ 3.63 ส่วนแปลงข้าวคุณภาพดี (ผลิตเพื่อจำหน่าย/บริโภค) ได้ผลผลิตเฉลี่ย 382.48 กิโลกรัมต่อไร่ คิดเป็นร้อยละ 94.21 ของเป้าหมาย 406 กิโลกรัมต่อไร่ หรือต่ำกว่าเป้าหมายร้อยละ 5.79 แต่สูงกว่าแปลงเมล็ดพันธุ์เล็กน้อย เนื่องจากเกษตรกรมีกระบวนการผลิตทั้งสองแปลงไม่แตกต่างกันมากนัก

เมื่อเปรียบเทียบผลผลิตก่อนและหลังมีโครงการ พบว่า เกษตรกรในโครงการ ได้ผลผลิตข้าวนาปี ฤดูกาลผลิต 2559/60 จำนวน 366.83 กิโลกรัมต่อไร่ ปริมาณผลผลิตหลังมีโครงการเพิ่มขึ้นจากก่อนมีโครงการ 5.34 กิโลกรัมต่อไร่ คิดเป็นเพิ่มขึ้นร้อยละ 1.45 และจากผลผลิตที่เพิ่มขึ้นจากก่อนมีโครงการในพื้นที่ปลูกประมาณ 419,711 ไร่ รวมผลผลิตเพิ่มขึ้น 2,241.26 ตัน นำไปจำหน่ายได้ราคาเฉลี่ย 10,700 บาทต่อตัน สูงกว่านอกโครงการซึ่งได้ราคาเฉลี่ย 9,242 บาทต่อตัน (ณ เดือนธันวาคม 2559) คิดเป็นมูลค่าของผลผลิตที่เพิ่มขึ้น 23.98 ล้านบาท (ตารางที่ 7)

ตารางที่ 7 ผลผลิตข้าวในโครงการ

รายการ	เป้าหมาย	ปริมาณผลผลิต	หน่วย : กิโลกรัมต่อไร่	
			ผลต่าง (+ เพิ่ม - ลด)	% ความต่าง (+ เพิ่ม - ลด)
1) ก่อนมีโครงการ (ฤดูกาลผลิต 2558/59)		366.83	}	+ 5.34 + 1.45
2) หลังมีโครงการ (ฤดูกาลผลิต 2559/60)		372.17		
- แปลงเมล็ดพันธุ์	365.00	378.25	+ 13.25	+ 3.63
- แปลงข้าวคุณภาพดี	406.00	382.48	- 23.52	- 5.79

ที่มา : จากการสำรวจ

2) อัตราการใช้เมล็ดพันธุ์ ก่อนมีโครงการเกษตรกรใช้ปริมาณเมล็ดพันธุ์เฉลี่ย 24.54 กิโลกรัมต่อไร่ หลังมีโครงการใช้ปริมาณเมล็ดพันธุ์เฉลี่ย 18.72 กิโลกรัมต่อไร่ ลดลง 5.82 กิโลกรัมต่อไร่ แต่อัตราการใช้ยังคงสูงกว่าที่โครงการกำหนด 12.50 กิโลกรัมต่อไร่ เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกข้าวแบบหว่านข้าวแห้งโรยฝน เพื่อป้องกันความเสียหายจากนกและหนูที่จะเข้ามาทำลายในช่วงระยะแรกหลังหว่าน และเกรงว่าจะเสียหายหากเกิดภาวะแล้ง ฝนทิ้งช่วง จึงต้องหว่านเมล็ดพันธุ์เผื่อไว้ และจากการใช้เมล็ดพันธุ์ลดลง ในพื้นที่ปลูกประมาณ 419,711 ไร่ คำนวณราคาเมล็ดพันธุ์กิโลกรัมละ 22.50 บาท คิดเป็นมูลค่าจากการใช้เมล็ดพันธุ์ที่ลดลงจากการผลิต ประมาณ 54.96 ล้านบาท (ตารางที่ 8)

ตารางที่ 8 อัตราการใช้เมล็ดพันธุ์ของเกษตรกร

รายการ	หน่วยนับ	จำนวน	ผลต่าง (+ เพิ่ม - ลด)
1) ก่อนเข้าร่วมโครงการ	กก./ไร่	24.54	} - 5.82
2) หลังเข้าร่วมโครงการ	กก./ไร่	18.72	
3) พื้นที่ปลูก	ไร่	419,711	
4) ราคาเมล็ดพันธุ์เฉลี่ย	บาท/กก.	22.50	
5) มูลค่าเมล็ดพันธุ์ที่ใช้ลดลง	บาท	54,961,155	

ที่มา : จากการสำรวจ

3) ต้นทุนการผลิต หลังเข้าร่วมโครงการ เกษตรกรมีต้นทุนการผลิตที่เป็นเงินสดและไม่เป็นเงินสด จำนวน 2,916.63 บาทต่อไร่ เพิ่มขึ้น 166.96 บาทต่อไร่ คิดเป็นร้อยละ 6.95 จากก่อนมีโครงการ ซึ่งต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 2,749.67 บาทต่อไร่ โดยเพิ่มขึ้นในส่วนที่ไม่เป็นเงินสดจากราคาเมล็ดพันธุ์คุณภาพที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการ (คำนวณที่ราคา กิโลกรัมละ 25 บาท) และการปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิต การใส่ปุ๋ย การดูแลรักษา ที่เพิ่มมากขึ้น สำหรับในส่วนที่เป็นเงินสดลดลง 30.07 บาทต่อไร่ ลดลงร้อยละ 1.72 จากก่อนมีโครงการ

สำหรับต้นทุนการผลิตรวมต่อหน่วยผลผลิต พบว่า ต้นทุนการผลิตรวม 7.84 บาทต่อกิโลกรัม หรือ 7,840 บาทต่อตัน เพิ่มขึ้นจากก่อนมีโครงการ ที่มีต้นทุนรวม 7.50 บาทต่อกิโลกรัม หรือ 7,500 บาทต่อตัน (ตารางที่ 9 และตารางผนวกที่ 1)

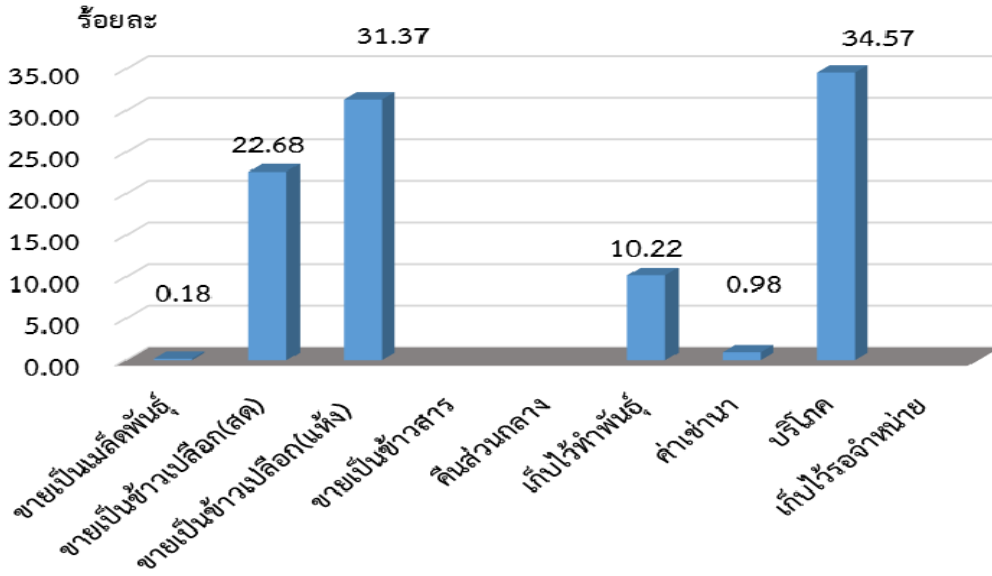
ตารางที่ 9 ต้นทุนการผลิตก่อนและหลังมีโครงการ

รายการ	หน่วย : บาทต่อไร่			ผลต่าง (+ เพิ่ม - ลด)
	เงินสด	ไม่เป็นเงินสด	รวม	
1) ก่อนเข้าร่วมโครงการ	1,744.29	1,005.38	2,749.67	} + 166.96
2) หลังเข้าร่วมโครงการ	1,714.22	1,202.41	2,916.63	

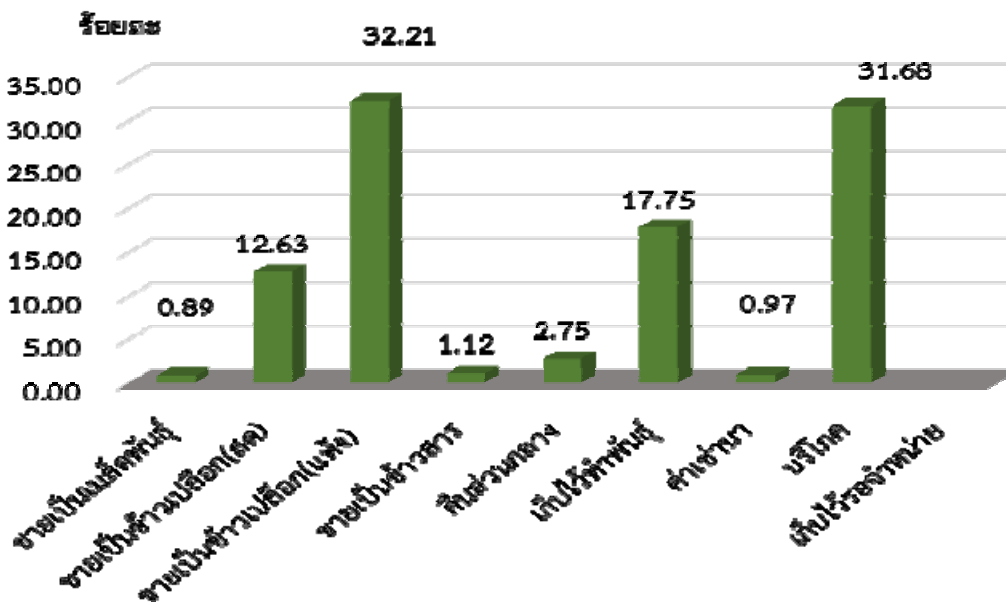
ที่มา : จากการสำรวจ

3.3.2 การกระจายผลผลิต

สำหรับการกระจายผลผลิตที่ได้รับในโครงการ ปริมาณที่เกษตรกรแบ่งไปขาย ร้อยละ 46.85 ในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ ปริมาณร้อยละ 32.21 ขายเป็นข้าวเปลือก (แห้ง) ร้อยละ 12.63 ขายเป็นข้าวเปลือก (สด) ร้อยละ 0.89 ขายในรูปแบบเมล็ดพันธุ์ให้กับเพื่อนบ้านที่สนใจ ร้อยละ 1.12 นำไปแปรรูปขายเป็นข้าวสารจำหน่ายในงานต่างๆ ภายในจังหวัด ส่วนที่เหลือจากการขาย ร้อยละ 31.68 เก็บไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน ร้อยละ 17.75 เก็บไว้เป็นเมล็ดพันธุ์ในฤดูกาลถัดไป ร้อยละ 2.75 คั้นผลผลิตให้กลุ่มเพื่อนำมาบริหารจัดการเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้ภายในกลุ่ม ร้อยละ 0.97 นำผลผลิตไปจ่ายเป็นค่าเช่าทำนา โดยรวมช่องทางกระจายผลผลิตของเกษตรกรหลังมีโครงการ จำนวน 8 ช่องทาง มากกว่าจำนวนช่องทางกระจายผลผลิตก่อนมีโครงการ 2 ช่องทาง จากการขายเป็นข้าวสาร และคั้นให้ส่วนกลางหรือชุมชน ทั้งนี้ แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรเริ่มขายผลผลิตในลักษณะแปรรูปเบื้องต้น (ขายข้าวสาร) และมีการบริหารจัดการผลผลิตที่ได้ภายในกลุ่ม/ชุมชนเกิดขึ้นในโครงการ (ภาพที่ 1 และ 2)

ภาพที่ 1 การกระจายผลผลิตข้าวของเกษตรกรก่อนมีโครงการ
ที่มา : จากการสำรวจ

ภาพที่ 2 การกระจายผลผลิตข้าวของเกษตรกรหลังมีโครงการ
ที่มา : จากการสำรวจ

เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 94.52 ของผู้ร่วมโครงการ จะเก็บผลผลิตไว้เป็นเมล็ดพันธุ์สำหรับใช้ปลูกในฤดูกาลต่อไป เฉลี่ยประมาณ 409 กิโลกรัมต่อครัวเรือน ปริมาณเมล็ดพันธุ์ 27,728.71 ตัน ราคาเมล็ดพันธุ์ประมาณ 20 - 25 บาทต่อกิโลกรัม เฉลี่ย 22.50 บาทต่อกิโลกรัม คิดเป็นมูลค่า 554.57 -693.22 ล้านบาท หรือเฉลี่ย 623.90 ล้านบาท โดยเกษตรกรในโครงการที่เก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้ไม่ต้องจ่ายเงินซื้อเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพสำหรับปลูกข้าวในฤดูกาลต่อไป ซึ่งราคาเมล็ดพันธุ์ทั่วไปเฉลี่ยประมาณ 18 บาทต่อกิโลกรัม ส่วนต่างราคาเมล็ดพันธุ์ในโครงการและเมล็ดพันธุ์ทั่วไปเฉลี่ย 4.50 บาทต่อกิโลกรัม คิดเป็นมูลค่าส่วนเพิ่มจากเมล็ดพันธุ์ดี 124.78 ล้านบาท (ตารางที่ 10)

ตารางที่ 10 ปริมาณและมูลค่าเมล็ดพันธุ์ที่เกษตรกรเก็บไว้ใช้ในฤดูกาลต่อไป

รายการ	หน่วยนับ	จำนวน	หมายเหตุ
1) เกษตรกรเก็บเมล็ดพันธุ์	ครัวเรือน	67,796	ร้อยละ 94.52 ของเกษตรกรในโครงการ
2) ปริมาณเมล็ดพันธุ์ที่จัดเก็บ	กก./ครัวเรือน	409	
3) ปริมาณเมล็ดพันธุ์ที่จัดเก็บทั้งโครงการ	กก.	27,728,711	
4) มูลค่าเมล็ดพันธุ์จากโครงการ	บาท	623,896,006	ณ ราคาเฉลี่ย 22.50 บ./กก.
5) มูลค่าเมล็ดพันธุ์นอกโครงการ	บาท	499,116,805	ณ ราคาเฉลี่ย 18 บ./กก
6) ส่วนต่างมูลค่าเมล็ดพันธุ์ในและนอกโครงการ	บาท	124,779,201	

ที่มา : จากการสำรวจ

3.3.3 การบริหารจัดการกลุ่ม

เกษตรกรร้อยละ 71.56 ไม่เคยได้รับการติดตามจากเจ้าหน้าที่หลังจากได้รับสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการบริหารจัดการของหมู่บ้านที่จัดตั้งขึ้นตามโครงการ ร้อยละ 96.43 มีการบริหารจัดการผลผลิตที่ได้รับ ดูแลกันเอง โดยเรียกเก็บเมล็ดพันธุ์คืนจากสมาชิกในอัตราที่แต่ละหมู่บ้าน/ชุมชนตกลงกัน เช่น ได้รับสนับสนุนเมล็ดพันธุ์จากโครงการ 5 กระสอบ ต้องส่งคืน 5 กระสอบ หรือบางหมู่บ้านมีการเก็บคืนในรูปแบบของเงินเข้ากลุ่ม โดยกำหนดเป็นเงิน ราคากระสอบละ 500 - 700 บาท ซึ่งผลผลิตส่วนใหญ่ที่ส่งคืนกลุ่ม จะส่งคืนในรูปแบบผลผลิตที่ไม่ได้ผ่านการคัดแยกหรือปรับปรุงคุณภาพ ทำให้เมล็ดพันธุ์ที่เก็บคืนกลุ่มมีคุณภาพต่ำกว่าเมล็ดพันธุ์ที่ได้รับสนับสนุน ซึ่งบางกลุ่มที่เก็บคืนแล้วมีแผนที่จะขายผลผลิตเป็นข้าวคุณภาพเพื่อบริโภค หรือข้าวเปลือกทั่วไป แล้วนำรายได้ไปจัดหาเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพมาขายหรือให้สมาชิกยืมไปใช้ในปีต่อไป เป็นต้น ทั้งนี้ เกษตรกรร้อยละ 81.13 เห็นว่า สามารถจัดทำแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ได้ ส่วนที่เหลือไม่แน่ใจ และไม่สามารถผลิตเป็นเมล็ดพันธุ์ได้ เพราะพื้นที่ที่ปลูกแห้งแล้ง มักจะไม่ได้ผลผลิตที่สมบูรณ์ ทางกลุ่ม/ชุมชนไม่ได้กำหนดให้ผลิตเป็นเมล็ดพันธุ์คืนกลุ่ม (ตารางที่ 11)

ตารางที่ 11 การติดตามของเจ้าหน้าที่และการผลิตเมล็ดพันธุ์

รายการ	ร้อยละ
1) การติดตามหรือให้คำแนะนำจากเจ้าหน้าที่	100.00
ได้รับ	28.44
ไม่ได้รับ	71.56
2) ความสามารถจัดทำแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมมะลิ 105 ใช้ในหมู่บ้าน	100.00
ได้	81.13
ไม่แน่ใจ	10.85
ไม่ได้	8.02

ที่มา : จากการสำรวจ

3.3.4 ความพึงพอใจของเกษตรกรต่อโครงการ

ด้านการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ เกษตรกรมีความพึงพอใจในระดับ “มาก” ที่ระดับคะแนน 2.46 โดยเกษตรกร ร้อยละ 54.21 พึงพอใจในระดับ “มาก” เนื่องจากได้รับการถ่ายทอดความรู้และติดตามให้คำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ รองลงมา ร้อยละ 37.38 พึงพอใจในระดับ “ปานกลาง” และ ร้อยละ 8.41 พึงพอใจในระดับ “น้อย” เนื่องจาก ในบางพื้นที่เกษตรกรไม่ได้รับการติดตามให้คำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ หลังได้รับเมล็ดพันธุ์ไปแล้ว

ด้านการสนับสนุนเมล็ดพันธุ์โดยรวม เกษตรกรมีความพึงพอใจในระดับ “มาก” ที่ระดับคะแนน 2.85 โดยเกษตรกร ร้อยละ 86.18 พึงพอใจในระดับ “มาก” เนื่องจาก ได้รับสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพดีและมีอัตราการงอกสูง มีอัตราการเจริญเติบโตดี และเพียงพอสำหรับการปลูกในฤดูกาล รองลงมา ร้อยละ 12.90 พึงพอใจในระดับ “ปานกลาง” เนื่องจาก ได้ในปริมาณไม่เพียงพอ และร้อยละ 5.05 พึงพอใจในระดับ “น้อย” เนื่องจากในบางพื้นที่ได้รับเมล็ดพันธุ์ล่าช้า ควรได้รับสนับสนุนในช่วงเดือน เม.ย.- พ.ค. ก่อนช่วงฤดูการผลิต

ด้านกิจกรรมต่างๆ ภายใต้โครงการ เกษตรกรมีความพึงพอใจในระดับ “มาก” ที่ระดับคะแนน 2.62 โดยเกษตรกร ร้อยละ 67.43 พึงพอใจในระดับ “มาก” เนื่องจากเกษตรกรได้รับสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ซึ่งเกษตรกรบางรายไม่ได้เปลี่ยนพันธุ์จากแหล่งอื่นมาเป็นเวลานาน และได้รับความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีในการผลิตเมล็ดพันธุ์ สามารถนำไปผลิตพันธุ์ไว้ใช้ในปีต่อไปได้ รองลงมา ร้อยละ 27.52 พึงพอใจในระดับ “ปานกลาง” และ ร้อยละ 0.92 พึงพอใจในระดับ “น้อย” เนื่องจากได้รับความรู้จากการอบรมเพียงครั้งเดียวใช้ระยะเวลาสั้นๆ ก่อนได้รับเมล็ดพันธุ์ และบางพื้นที่ไม่ได้รับความรู้เทคโนโลยีการผลิตจากเจ้าหน้าที่หรือหัวหน้ากลุ่มเลย

ภาพรวมของโครงการอยู่ในระดับ “มาก” ที่ระดับคะแนนเฉลี่ย 2.65 โดยให้เหตุผลว่า เมล็ดพันธุ์ข้าวที่สนับสนุน มีคุณภาพดีและมีอัตราการงอกสูง ได้รับความรู้เทคโนโลยีในการผลิตเมล็ดพันธุ์ และการได้รับสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ทำให้เกษตรกรลดค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ด้วย และเป็นโครงการที่ส่งเสริมให้เกษตรกรใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดี (ตารางที่ 12)

ตารางที่ 12 ความพึงพอใจของเกษตรกรที่มีต่อโครงการ

รายการ	มาก	ปานกลาง	น้อย	คะแนน	แปลผล
1. การดำเนินงานของเจ้าหน้าที่	54.21	37.38	8.41	2.46	มาก
2. การสนับสนุนเมล็ดพันธุ์	86.18	12.90	0.92	2.85	มาก
3. กิจกรรมของโครงการ	67.43	27.52	5.05	2.62	มาก
4. ภาพรวมของโครงการ	69.34	25.89	4.78	2.65	มาก

ที่มา : จากการสำรวจ

4. ปัญหา/ข้อเสนอแนะของเกษตรกร

4.1 มีโรคระบาดในช่วงระยะออกรวงทำให้ผลผลิตเสียหาย เกษตรกรต้องการให้เจ้าหน้าที่เข้าติดตามดูแล และแก้ปัญหาอย่างใกล้ชิดมากขึ้น

4.2 ขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อใช้เสริมในช่วงฤดูแล้ง ควรสนับสนุนแหล่งน้ำเสริม เช่น น้ำบาดาล หรือแหล่งน้ำขนาดเล็กในพื้นที่ เป็นต้น

4.3 ต้นทุนการผลิตสูง เช่น ปุ๋ยมีราคาแพง ค่าแรงงาน ค่ารถเกี่ยวที่ปรับตัวสูงขึ้น ต้องการให้มีมาตรการควบคุมราคาปัจจัยการผลิตไม่ให้สูงเกินไป

4.4 เกษตรกรบางรายต้องการได้รับสนับสนุนข้าวพันธุ์อื่นๆ เช่น กข15 กข6 (ข้าวเหนียว) เป็นต้น

5. ข้อค้นพบและข้อเสนอแนะจากการประเมินผล

5.1 เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้กำหนดพื้นที่เพื่อจัดทำแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์อย่างชัดเจน การปลูกเพื่อคัดผลผลิตเป็นเมล็ดพันธุ์ ยังไม่เป็นไปตามหลักวิชาการทุกขั้นตอน ควรจัดอบรม ส่งเสริมการปฏิบัติตามเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ขั้นตอนการปลูก ควรส่งเสริมให้เกษตรกรหันมาทำนาหยอด ซึ่งจะทำได้สามารถดูแลรักษาแปลงได้ง่าย และลดอัตราการใช้เมล็ดพันธุ์

5.2 บางพื้นที่ได้รับเมล็ดพันธุ์ล่าช้า เกษตรกรจึงใช้วิธีหว่านเพื่อให้ทันต่อฤดูการผลิต ส่งผลให้อัตราการใช้เมล็ดพันธุ์ไม่เป็นไปตามที่โครงการกำหนด

5.3 ควรมีเจ้าหน้าที่จากศูนย์วิจัยข้าว/ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ติดตามและให้คำแนะนำเกษตรกร อย่างใกล้ชิดและต่อเนื่องมากขึ้น เนื่องจาก เกษตรกรในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับการติดตามจากเจ้าหน้าที่ หลังจากได้รับสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ ทั้งนี้ เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการมีความตั้งใจนำเมล็ดพันธุ์ที่ได้ไปผลิตเป็นพันธุ์ไว้ใช้ในปีต่อไป และมั่นใจว่าสามารถผลิตพันธุ์ข้าวคุณภาพดีกระจายให้กับเพื่อนบ้านได้

5.4 ราคาผลผลิตข้าวตกต่ำ รัฐบาลควรมีมาตรการแก้ไขปัญหาราคาข้าวที่ยั่งยืน ส่งเสริมการรวมกลุ่มกันขายผลผลิต รวมทั้ง จัดหาช่องทางระบายผลผลิตก่อนถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยว

5.5 ควรส่งเสริมการผลิตข้าวแบบอินทรีย์เพื่อลดต้นทุนการผลิต
